

21. Жовнірчик Я.Ф. Формування самодостатніх територіальних громад і стратегія їх економічного розвитку / Я.Ф. Жовнірчик // Університетські наукові записки. – 2005. – № 1-1 (13-14). – С. 324-331. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.univer.km.ua/visnyk/773.pdf>.

УДК 336.581:330.322.5

П.І. Зачепило; І.С. Скоропад

ІНВЕСТИЦІЙНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ЗАХОДИ ЩОДО ПОЛІПШЕННЯ

Розглянуто інвестиційну ситуацію в Україні. Проаналізовано проблеми, пов'язані з формуванням інвестиційної політики та наведено низку заходів щодо поліпшення цієї ситуації. Виявлено, що ефективне управління інвестиційними процесами, їхній раціональний розподіл між сферами виробництва – один із найважливіших чинників економічної стабілізації виробництва та виходу із кризового становища багатьох промислових підприємств, а надалі – забезпечення економічного росту та структурної трансформації економіки України.

P.I. Zachepylo; I.S. Skoropad

Investment climate of Ukraine: forming problems and measures are on improvement

The investment climate of Ukraine is considered. The analysis of problems, related to forming of investment policy and the row of measures is resulted on the improvement of this situation is conducted. It is discovered that effective management, their rational distributing, investment processes between the spheres of production - one of major factors of the economic stabilizing of production and way out of crisis situation of many industrial enterprises, and in future – providing of the economy growing and structural transformation of economy of Ukraine.

Вступ. Інвестиції відіграють центральну роль в економічному процесі, вони визначають загальний ріст економіки. Внаслідок інвестування засобів в економіку збільшуються обсяги виробництва, росте національний прибуток, розвиваються та йдуть вперед в економічній конкуренції галузі та підприємства, що найбільшою мірою задовольняють попит на ті чи інші товари та послуги.

Інвестиції – це грошові, майнові, інтелектуальні цінності, які вкладають в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку. Їх можна робити в основні (будівлі, споруди, машини и й устаткування тощо) та обігові (для формування виробничих запасів товарно-матеріальних цінностей тощо) фонди, у нематеріальні ресурси й активи (цінні папери. патенти, ліцензії тощо) [2].

Інвестиційний клімат держави – це сукупність політичних, правових, економічних і соціальних умов, що забезпечують і сприяють інвестиційній діяльності вітчизняних і закордонних інвесторів [4]. Треба зазначити, що дослідження цієї проблеми започаткували зарубіжні вчені В. Бернс, П. Хавранек, Г. Бірман, С. Шмідт, Г.Й. Грейсон, А.А. Робічек і С.К. Майерс та ін. З-поміж українських науковців варто відзначити А. Савчука, С. Супруна, С. Кравченко та ін. [3].

Постановка завдання. Проблема інвестицій і розширення капітального будівництва стала однією з найактуальніших в економічному реформу-

ванні України. Пошук і мобілізація джерел інвестування, з одного боку, та реалізація реальної програми інвестування – з іншого, стали важливою справою в усіх сферах виробництва, на всіх ієрархічних рівнях, у внутрішній і зовнішній економічній політиці держави. Тільки інвестиції та їхня ефективна мобілізація можуть стати джерелом оперативної реконструкції виробництва відповідно до зміни ринку, забезпечуючи при цьому стабільне становище на ринку, потрібний вплив на його характеристики, лідерство у конкуренції.

На сьогодні для економічного розвитку нашої держави обсяг внутрішніх фінансових ресурсів є недостатнім. Тому привабливими стають кошти іноземних інвесторів.

Українське економічне середовище одночасно і приваблює, і відштовхує. Хоча Україна займає стратегічне географічне положення, має багаті природні ресурси та робочу силу з високим рівнем освіти, що робить її привабливим інвестиційним середовищем, вона ще не досягла свого очікуваного потенціалу через те, що не змогла звести до мінімуму втручання держави в дію ринків, усунути адміністративні перепони, що заважають веденню бізнесу, виконати намічені показники приватизації та стати привабливою для іноземних і внутрішніх інвесторів. Загалом приріст сукупного обсягу іноземного капіталу в економіці країни, з урахуванням його переоцінки, утрат, курсової різниці тощо, за 2006 р. становив 4295,9 млн дол. США, що становить 54,8 % до приросту за 2005 р. [6].

Більшу частку іноземних інвестицій в економіку України спрямовано у промисловість (23,9 % загального обсягу), фінансову діяльність (19,5 %), нерухомість та оренду (10,2 %), торгівлю і надання послуг (10,3 %). Промисловість посіла перше місце за отриманням іноземних інвестицій лише у 2007 р. Така тенденція сприяє підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств, оскільки інвестиції спрямовуються на оновлення основних фондів і запровадження нових технологій виробництва. При цьому переробна промисловість значно випереджає за обсягами інвестицій добувну: 7,6 проти 1,2 млрд дол. США. У промисловості переважають інвестиції у виробництво харчових продуктів, гірничо-металургійний комплекс, машинобудування, хімічну та нафтохімічну промисловість.

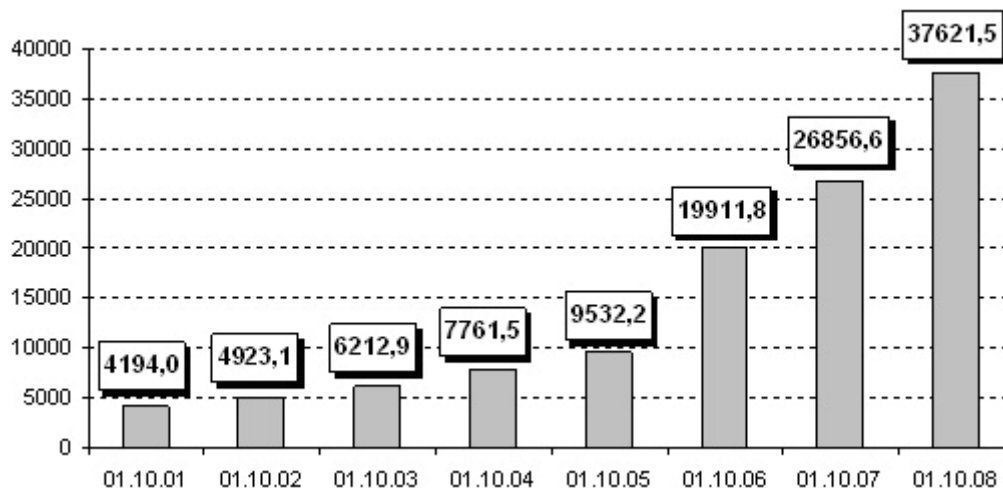

Рис. Прямі іноземні інвестиції в Україну

Провідні інвестори в Україні – Mittal Steel, Siemens, Volkswagen, Deutsche Telecom, Jabil Circuit and Electronics, Sony, Panasonic, Telenor, TNK-BP, Coca-Cola, Cargill, Carlsberg, Sun Interbrew, Kraft Foods, Nestle, Philip Morris, Reemtsma, Raiffeisen Bank, Erste Bank, HVB, ING Bank, BNP Paribas, EFG Group, McDonalds, Metro Cash & Carry, Billa, Paterson та ін. [7].

Інвестиції в основний капітал

1. Підприємства та організації усіх форм власності за 9 місяців 2007 р. освоїли 79711,9 млн грн капітальних інвестицій.
2. Напрями освоєння капітальних інвестицій. У структурі капітальних інвестицій частка інвестицій в основний капітал становить 85,6 %. На поліпшення стану об'єкта (капітальний ремонт, модифікацію, модернізацію) спрямовано 9,4 % капітальних інвестицій. Інвестиції в нематеріальні активи становили 2,6 % від загального обсягу капітальних інвестицій, витрати на формування основного складу – 0,4 %, на інші необігові матеріальні активи – 2 %.
3. Інвестиції в основний капітал за січень-вересень 2007 р. порівняно з відповідним періодом попереднього року зросли на 16,1 % (за січень-вересень 2006 р. – на 3,4 %) і становили 68201,4 млн грн приросту обсягів інвестицій в основний капітал досягнуто в 25 регіонах (у січні-вересні 2006 р. – у 13 регіонах).
4. У технологічній структурі інвестицій в основний капітал витрати на придбання машин, обладнання та устаткування становлять 48,1 % (у січні-вересні 2006 р – 48,6 %) від загального обсягу, на будівельні і монтажні роботи – 45,6 % (у січні-вересні 2006 р. – 45,2 %).
5. Підприємства обробної промисловості за 9 місяців 2007 р. освоїли 17106,5 млн грн, що на 14,2 % більше, порівняно з 9 місяцями 2006 р. Зросли обсяги інвестицій в основний капітал у такі види економічної діяльності, як виробництво гумових і пластмасових виробів – у 2,7 раза, неметалевих мінеральних виробів (будматеріалів, скловиробів) – у 2,3 раза, целюлозно-паперова, поліграфічна промисловість та видавнича сирова і виробництво електричного та електронного устаткування – в 1,7 раза, виробництво транспортного устаткування – в 1,5 раза. У будівництво і технічне переоснащення об'єктів транспорту та зв'язку було спрямовано 18,7 % основних обсягів інвестицій в основний капітал.
6. Капіталовкладення в житлове будівництво за 9 місяців 2007 р. становили 10719,6 млн грн, що на 20,8 % більше, ніж за січень-вересень 2006 р. Їхня частка в загальному обсязі інвестицій в основний капітал становила 15,7 % (за січень-вересень 2005 р. – 14,1 %) прямих іноземних інвестицій.
7. У січні-вересні 2007 р. в економіку України іноземні інвестори вклали 3238,7 млн дол. США прямих інвестицій, нерезиденти вилучили капіталу на суму 347,8 млн дол. США.
8. Чистий приріст іноземного капіталу за січень-вересень 2007 р. сягнув 3071,7 млн грн, що становить 18,2 % до обсягу інвестицій на початок 2007 р. та у 3,3 раза більше приросту, ніж за січень-вересень 2006 р.
9. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в Україну на 01.10.2007 р, становив 19911,8 млн дол США, що становило 424,3 дол. США на одного мешканця України.
10. Найбільші обсяги капіталу за 9 місяців 2007 р. внесли нерезиденти із Франції – на 676,0 млн дол., Кіпру – на 554,3 млн дол., Нідерландів – на

433,9 млн дол., Австрії – на 221,4 млн дол., Німеччини – на 198,6 млн дол., Російської Федерації – на 120,5 млн дол., Польщі – на 105,0 млн дол., Аруби – на 81,8 млн дол., Віргінських островів, Британських – на 57,7 млн дол., Угорщини – на 48,5 млн дол., Греції – на 35,0 млн дол.

11. Інвестиційно привабливими залишаються підприємства зі швидко окупними видами економічної діяльності, такими як оптова торгівля та посередництво в торгівлі – 10,1 % до загального обсягу інвестування, металургії та оброблення металу – 7,0 %, а також харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів 6,2 %. Інтерес інвесторів викликають підприємства, що здійснюють фінансову діяльність – 10,6 %, (від загального обсягу інвестування), операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам – 7,2 % [4].

Джерело інвестицій – фонд нагромадження або збереження частини національного доходу, що спрямовують на збільшення і розвиток засобів виробництва, і фонд відшкодування, який використовують для відновлення зношених засобів виробництва у вигляді амортизаційних відрахувань.

Аналіз корисності та витрат – це визначення цілого комплексу методів оцінки та підходів, що можуть застосувати та використати керівники державного сектору в оцінці державних інвестиційних проєктів, або в прийнятті політичних рішень щодо того, мають або не мають істотну економічну вагомість субсидії, у визначенні інвестиційних проєктів приватного сектора (що в іншому випадку можуть бути не здійснені).

Аналіз доцільності капіталовкладень – це цілий комплекс методів, що використовують фінансові керівники підприємств у приватному секторі для оцінки запропонованих інвестиційних проєктів (що здебільшого містять придбання основного капіталу). Методи і критерії, що застосовуються в аналізі ефективності капіталовкладень, і з погляду методології с тими самими, що й в аналізі корисності та витрат [1].

Забезпечення сприятливої інвестиційної ситуації в Україні залишається питанням стратегічної важливості, від реалізації якого залежать соціально-економічна динаміка, ефективність залучення у світовий поділ праці, можливості модернізації на цій основі національної економіки.

Проблемі покращення інвестиційної ситуації на державному рівні приділяють увагу ще з 1991 р. На сьогодні в Україні вже створено правове поле для здійснення інвестиційної діяльності. Зокрема, ця сфера діяльності регулюється низкою Законів України ("Про інвестиційну діяльність", "Про режим іноземного інвестування" тощо), понад 10 Указами Президента, а також Постановами та Розпорядженнями КМУ.

Згідно з цими нормативно-правовими актами, в Україні передбачено рівні права і гарантії захисту інвестицій для всіх суб'єктів інвестиційної діяльності. Водночас на захист іноземних інвестицій та формування рамкових умов для міжнародної інвестиційної діяльності додатково спрямовано ратифікацію Вашингтонської Конвенції про порядок вирішення інвестиційних суперечок між державами та іноземними особами й угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій, які підписали 70 країн світу [6].

Проте, попри істотні зусилля у формуванні відповідних організаційно-економічних та правових засад зміцнення інвестиційної ситуації, міжнародні

експерти відзначають зниження інвестиційної привабливості України. Так, за версією Economist Intelligence Unit (EIU), Україна за показниками якості бізнес-середовища посідає 75 місце з-поміж 82 країн. Попри прогнози цієї організації щодо певного зростання рейтингу протягом 2007-2011 рр. (на 5 позицій), Україна й надалі відставатиме від основних конкурентів за іноземні інвестиції на світовому ринку.

Перебіг сучасних політичних процесів та практична реалізація встановлених завдань і пріоритетів поліпшення інвестиційної ситуації в Україні, переважно негативно впливають на інвестиційний клімат й, зокрема, міжнародну інвестиційну привабливість України, підвищують ризики для інвесторів, зумовлюючи цим самим утрати в конкурентній боротьбі за світові інвестиційні ресурси. Приріст ПІІ в Україну в 2006 р. (без нерозподілених за видами економічної діяльності та надходжень від приватизації), за попередніми даними Держкомстату, становив 3966,5 млн дол. США, що в 2,1 раза більше остаточного показника 2005 р. Поряд із тим, істотним проривом у підвищенні конкурентоспроможності національної економіки таке надходження ПІІ назвати не можна, оскільки 64,3 % ПІІ надійшли у фінансову діяльність, операції з нерухомістю та торгівлю, тоді як частка промисловості в ПІІ 2006 р. (без надходжень від приватизації) зменшилася до 20,9 %, порівняно з 33,9 % рік тому.

Протягом останніх років Україна залучила прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в кілька разів менше, ніж інші країни Центральної та Східної Європи, а частка країни в світових потоках ПІІ залишається надзвичайно низькою у 2005 р. – 0,8 % і близько 0,4 % у 2006 р. У 2005 р. до країн Центральної та Східної Європи та СНД надійшло 74,3 млрд дол. ПІІ, в 2006 р. – 77,6 млрд дол., що становить близько 7-8 % загальносвітового рівня ПІІ, причому з них 60 % або 48,8 млрд дол. (в 2005 р.) залучили 5 країн (Чехія, Угорщина, Польща, Румунія та Росія). Частка України в ПІІ, які надійшли в країни Центральної та Східної Європи та СНД, у 2005 р. становить близько 10 %, а в 2006 р. знизилась вдвічі до 5 % (високий показник 2005 р. було забезпечено, насамперед, купівлею "Криворіжсталі").

Станом на 1 жовтня 2008 р., загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в Україну, перевищив відповідний показник на початок року на 27,3 % і становив 37621,5 млн дол. США, що в розрахунку на одну особу становить 812,1 дол. США [7]. Наявні в Україні перешкоди реалізації пріоритетів формування інвестиційного клімату мають системний характер і охоплюють правовий, економічний, науково-технологічний та фінансовий складники. Характерні особливості, що стримують поліпшення інвестиційного клімату, є такими:

1. Відсутність в Україні сталої стратегії та відповідного національного плану дій, який є прийнятним і якого наслідують усі політичні "команди" і зорієнтований на забезпечення усім суб'єктам економічних відносин рівних економічних прав та обов'язків у здійсненні фінансово-економічної діяльності. Істотною вадою розбудови сприятливої інвестиційної ситуації є фокусування політики переважно на розвитку великого бізнесу і відставання у здійсненні регуляторної реформи, що гальмує розвиток підприємницького середовища в країні.

2. Обмеженість потенціалу залучення ПІІ в Україну через приватизацію державних підприємств. Попри існування певної кількості державних підприємств, під які можна залучати інвестиції, перспектива розвитку цього джерела залучення інвестицій є обмеженою вже у короткотерміновому періоді. Подальше залучення ПІІ в економіку України залежатиме від оперативності усунення невиправданих витрат, ризиків і бар'єрів для конкуренції, які стимулюють інвесторів здійснювати інвестиції.
3. Переобтяженість регуляторними нормами та складність податкової системи. Так, за даними Світового Банку, Україна за рівнем якості середовища для здійснення господарської діяльності посідає 128 місце з 175 країн, поступаючись всім країнам Центрально-Східної Європи, та навіть більшості пострадянських країн, таким як Вірменія (34), Грузія (37), Казахстан (63), Киргизстан (90), Росія (96), Азербайджан (99), Молдова (103) [5]. В Україні нараховують 98 видів податкових платежів, на опрацювання і сплату яких компанії витрачають 2185 год. робочого часу щороку. При цьому підприємство має заповнити 92 сторінки податкових декларацій, тоді як середній у світі показник становить 35 сторінок.
4. Істотне податкове навантаження. Ставка податку на прибуток в Україні (25 %) є вищою, ніж у багатьох країнах Центрально-Східної Європи, проте, зважаючи на високу, порівняно з країнами ЄС, прибутковість вкладення капіталу, ця різниця не є значною перешкодою для інвестицій. Водночас стримуючим чинником для поліпшення інвестиційної ситуації є механізм адміністрування податків, зборів та обов'язкових платежів, а також непрогнозованість дій уряду щодо встановлення та адміністрування інших податків і податкових платежів;
5. Недієздатність механізмів забезпечення ринкових прав і свобод інвесторів, а також низький рівень захисту інвесторів. Значним є відставання за цими показниками України від "країн-еталонів" ОЕСР, з розвиненим корпоративним законодавством і менеджментом. Зокрема, найбільше відставання простежують за критерієм розкриття інформації, що ускладнює прихід на український ринок іноземних інвесторів, а також підвищує ризики придбання пакетів акцій, які не є контрольними, внаслідок зростання витрат на вивчення потенційних партнерів і загроз утрати оперативного управління інвестиціями.
6. Низький рівень ефективності законодавства з питань корпоративного управління, що обумовлює виникнення конфліктів і протистоянь із залученням силових органів, блокування діяльності підприємств, нагнітання соціальної напруженості. Зокрема, нагальними проблемами є непрозорість системи реєстрації та можливість викривлення відомостей про акціонерів, розмивання капіталу внаслідок додаткових емісій акцій, блокування проведення зборів акціонерів тощо.
7. Негативний міжнародний імідж України, який склався внаслідок відсутності масових "успішних" інвестиційних історій, які б могли слугувати засобом реклами національної інвестиційної ситуації; низький рівень підготовки суб'єктів національної економіки до формування інвестиційних пропозицій; значні диспропорції регіонального та галузевого розвитку, що обумовлюють концентрацію інвестицій у вузьких сегментах ринків і територій; застарілість інфраструктури тощо [5].

Зважаючи на викладене вище, потрібними завданнями державної політики є якісна ревізія існуючої системи формування та підтримання інвестиційного клімату України, стратегічний аналіз пріоритетів розвитку наці-

ональної економіки, а також ідентифікація чинників, які зумовлюють неефективність нормативно-правових актів, що приймаються з метою підтримання сприятливого інвестиційного клімату України.

Враховуючи ці обставини й усвідомлюючи важливість поліпшення інвестиційної ситуації в Україні, головним завданням на короткотермінову перспективу є підготовка потрібної правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення інвестиційного клімату й формування основи збереження та нарощування конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Для цього потрібно здійснити низку першочергових заходів з послідовної деполітизації економіки, формування єдиних стратегічних завдань та послідовності економічних реформ, незмінних за приходу до влади будь-яких політичних команд, забезпечення незмінності та гарантованості захисту ринкових прав і свобод інвестора. Зокрема:

1. Підготувати план дій щодо забезпечення сприятливої інвестиційної ситуації у межах проголошених пріоритетів соціально-економічного розвитку, залучити до його розроблення та обговорення широке коло експертів, науковців, представників органів державної влади та бізнесу.
2. Розробити регіональні плани підвищення інвестиційної привабливості областей з урахуванням особливостей їхніх поточних рейтингів інвестиційної привабливості, забезпечити державний моніторинг їхнього виконання, як одного з критеріїв успішності діяльності місцевих державних адміністрацій.
3. Поширити реалізацію обласними державними адміністраціями навчальних програм серед бізнесменів із підготовки інвестиційних пропозицій, складання інвестиційних бізнес-планів, юридичного супроводу інвестиційних проектів, управління інвестиційними проектами.
4. Істотно розширити спектр заходів конкурентної політики, зокрема – щодо запобігання антиконкурентним діям національних та іноземних інвесторів на українському ринку, удосконалити методики та критерії виявлення проявів недобросовісної конкуренції з урахуванням реалій сучасної української економіки.
5. Підготувати перелік заходів щодо посилення відповідальності представників органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування за вчинення корупційних та інших дискримінаційних дій щодо інвесторів.
6. Поширити практику укладання прозорих угод між інвесторами та владою щодо взаємних зобов'язань у сфері конкурентної поведінки бізнесу та конкурентної політики держави на певних ринках на визначений середньо- і довготерміновий період часу.
7. Сформувати на основі спільного розроблення Міністерства фінансів, Міністерства економіки, Міністерства транспорту і зв'язку, Міністерства промислової політики, Міністерства палива та енергетики, а також галузевих об'єднань підприємців довготермінову програму державного та змішаного інвестування в розвиток телекомунікаційної, транспортної та енергетичної інфраструктури [3].

Висновок. Ефективне управління інвестиційними процесами, їхній раціональний розподіл поміж сферами виробництва – один із найважливіших чинників економічної стабілізації виробництва та виходу із кризового становища багатьох промислових підприємств, а надалі – забезпечення економічного росту та структурної трансформації економіки України.

Література

1. **Абрамович Г.В.** Напрями активізації державної політики щодо залучення іноземних інвестицій в економіку України // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 1. – С. 16.
2. **Кришан О.Ф.** Деякі аспекти формування інвестиційної політики підприємства : монографія. – К. : Дніпропетровський ун-т економіки та права, 2007. – 258 с.
3. **Матвієнко П.В.** Покращення інвестиційного клімату – пріоритетне завдання державного управління // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 1. – С. 10.
4. **Мойсеєнко І.П.** Інвестування. – К. : Вид-во "Знання". – 2006. – 490 с.
5. **Правик Ю.М.** Стратегічні напрямки залучення і використання іноземних інвестицій // Інвестиції: практика та досвід. – 2006. – № 18. – С. 26.
6. **Романюк Т.Ф.** Економічна сутність інвестицій // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 8. – С. 25.
7. **Урядовий портал.** Інформація щодо інвестиційного клімату України. – 2007. – № 5. – С. 296.

УДК 369.542   *Доц. І.Ю. Кондрат, канд. екон. наук; студ. У.О. Новошицька;
студ. О.І. Дулик – НУ "Львівська політехніка"*

ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ ІНВАЛІДІВ У СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

Обґрунтовано потребу вдосконалення пенсійного забезпечення інвалідів у межах системи загальнообов'язкового державного соціального страхування. Проаналізовано схему нарахування пенсії в солідарній системі, пенсійне забезпечення різних груп інвалідів. Внаслідок дослідження було виявлено недоліки в пенсійній системі та запропоновано шляхи їхнього усунення, зокрема способи підтримки інвалідів державою, альтернативні напрямки непрямої підтримки інвалідів через їхнє залучення у виробничий процес.

Ключові слова: пенсійні виплати, соціальне забезпечення, інвалідність, категорії інвалідності, групи інвалідності, пенсійне законодавство, соціальний стаж, соціальна підтримка.

*Assoc. prof. I.Yu. Kondrat; stud. U.O. Novoshytska;
stud. O.I. Dulyk – NU "L'vivs'ka Politekhnik"*

Pension insurance of invalids in the system of obligatory state social security

In the article it's considered the necessity of improving the pensions of disabled people in the compulsory state social insurance. The chart of extra charge of pension in the solider system, pension providing of different groups of invalids. As a result of research, failings were exposed in the pension system and the ways of their removal are offered, in particular methods of support of invalids by the state, alternative directions of indirect support of invalids through their bringing in a production process.

Keywords: pension payments, public welfare, disability, categories of disability, groups of disability, pension legislation, social experience, social support.

Сьогодні в Україні поряд із старінням нації існує проблема поширення інвалідності серед населення будь-якого віку. Негативні техногенні та екологічні чинники призводять до зниження імунітету та погіршення загального стану здоров'я людей. Важливим завданням для держави є надання доступу всіх груп інвалідів без проявів будь-якої форми дискримінації до медичних препаратів та медичних технологій, а також забезпечення ними за доступни-